

УДК 343.365

Г. М. Куцкір
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАЗДАЛЕГІДЬ НЕ ОБІЦЯНЕ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Стосовно цінності дослідження окремих проблем національного кримінального права під порівняльно-правовим кутом зору можемо констатувати, що зарубіжний досвід нормативного вирішення певних питань дозволяє побачити перспективні шляхи вдосконалення національних кримінально-правових інститутів та привнести в науку кримінального права нові ідеї. Вивчення права зарубіжних країн відкриває перед юристом нові обрії, допомагає йому краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні його риси особливо виразно проявляються порівняно з іншими системами. У науці кримінального права для реалізації такої мети використовується порівняльно-правовий метод дослідження, який здатний озброїти юриста ідеями й аргументами, які складно отримати навіть за дуже доброго знання власного права, дає можливість на основі зіставлення норм чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) та кримінальних кодексів зарубіжних країн оцінити стан розвитку національного кримінального законодавства та на підставі цього визначити найефективніші способи його вдосконалення.

Метою дослідження є теоретичний аналіз кримінальної відповідальності за заздальгідь не обіцяне приховування злочину в Грузії і Україні, висвітлення спільного і специфічного у вирішенні цього питання та розробка на основі цього науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення українського законодавства, що передбачає кримінальну відповідальність за вказане суспільно небезпечне діяння.

Процес порівняння буде ефективнішим, якщо зіставляти порівнюване. З огляду на загальну подібність кримінального законодавства держав, які утворились на пострадянському просторі, вважаємо за доцільне працювати саме в цьому напрямі. Що стосується вибору для проведення порівняльно-правового аналізу саме Кримінального кодексу Грузії (далі – КК Грузії), то основними аргументами є такі: Грузія, як і Україна, має історичну пострадянську спадщину у сфері права, а також обидві ці країни належать до романо-германської правової сім'ї; чинне кримінальне законодавство Грузії формувалося майже тоді, коли й українське (різниця становить 2 роки), водночас воно характеризується більшою стабільністю; Грузія має

позитивний досвід гармонізації внутрішнього законодавства, зокрема й кримінального, з міжнародним та законодавством Європейського Союзу.

Різним аспектам приховування злочину свої наукові праці присвячували П.П. Андрушко, Л.М. Абакіна-Пілявська, Г.І. Баймурзін, А.С. Беніцький, І.А. Бушуєв, О.В. Глухова, Т.М. Гуд, М.І. Ковальов, Н.С. Косякова, Н.І. Мазур, Г.В. Новицький, Б.Т. Разгільдієв, М.Х. Хабібуллін, О.Ю. Хабло та інші дослідники. Водночас, незважаючи на значний масив наукових досліджень, натепер відсутнє комплексне порівняльно-правове дослідження українських та грузинських норм права щодо кримінальної відповідальності за заздальгідь не обіцяне приховування злочину.

Законодавець України цілком справедливо розмістив норму, що передбачає відповідальність за приховування злочину (ст. 396 КК України) в розділі XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя», оскільки приховування злочину заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди охоронюваним суспільним відносинам, що забезпечують нормальну діяльність у сфері здійснення (відправлення) правосуддя [1, с. 506]. Здійснення правосуддя тут розуміється як діяльність, пов'язана з нормальним функціонуванням не лише судової влади, а й інших органів та осіб, які сприяють процесуальній діяльності з виконання судом функції правосуддя (органів прокуратури та досудового розслідування, захисників і представників особи), а також органів, що виконують постановлені судові рішення.

З огляду на об'єкт досліджуваного злочину (зокрема, інтереси правосуддя в частині забезпечення своєчасного виявлення, припинення та розкриття злочинів) його можна віднести до групи злочинів, які зазіхають на відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та припинення злочинних зазіхань. Досліджувана норма є не тільки стримуючим фактором для тих, хто перешкоджає розкриттю і припиненню злочинних зазіхань та виявленню латентних злочинів, а й є своєрідним орієнтиром для своєчасного притягнення конкретної особи, винної у вчиненні злочину, до кримінальної відповідальності.

У КК Грузії система злочинів проти правосуддя передбачена розділом дванадцятим Особливої

частини «Злочини проти судової влади», який складається з 4 глав, де відповідні норми згруповані законодавцем за видовим об'єктом. Зокрема, у цьому розділі містяться такі глави: 1) «Злочини проти діяльності судових органів» (глава ХLI); 2) «Злочини проти процесуального порядку добування доказів» (глава ХLII); 3) «Діяння, спрямовані проти своєчасного припинення та розкриття злочинів» (глава ХLIII); 4) «Злочини проти виконання судових актів» (глава ХLIV).

Аналіз цих глав показує, що за об'єктом зазіхання вони охоплюють і охорону діяльності органів правосуддя, і процесуальну діяльність правоохоронних органів, і діяльність органів, які виконують судові акти, водночас розділяючи їх. Норма, якою передбачено склад злочину «Приховування злочину» (ст. 375 КК Грузії) розміщена у главі ХLIII «Діяння, спрямовані проти своєчасного припинення та розкриття злочинів».

Слід звернути увагу на те, що з певними відмінностями в аналізованих кримінальних законах визначається коло злочинів, за приховування яких особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Відповідальність за ч. 1 ст. 396 КК України настає лише за умов, якщо приховування було таким: а) заздалегідь не обіцяним, тобто таким, згода на здійснення якого давалася винним не до чи у процесі вчинення приховуваного злочину, а вже після його закінчення (завершення); б) приховування здійснювалося щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину [2, с. 595]; в) полягало у вчиненні лише фізичних дій, бо так зване інтелектуальне приховування, коли особа для приховування якогось злочину, наприклад, направляє завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину або дає завідомо неправдиві показання, не містить ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України, і кваліфікується лише за відповідними статтями КК України (у наведеному прикладі – за статтями 383 або 384 КК України) [3, с. 907].

Водночас кримінальна відповідальність за таке приховування не залежить від форми вини основного (попереднього) злочину, тобто останній може бути вчинений як умисно, так і з необережності. Для кваліфікації має значення тільки вид основного злочину – тяжкий або особливо тяжкий злочин. Подібні дії стосовно злочинів невеликої і середньої тяжкості (ч.ч. 2 і 3 ст. 12 КК України) не є кримінально караними діяннями [4, с. 355]. Однак така позиція законодавця не є цілком виправданою, адже навіть у разі приховування злочинів невеликої та середньої тяжкості поведінка особи перешкоджає проведенню досудового розслідування та здійсненню (відправленню) правосуддя. Наприклад, особа підлягає кримінальній відповідальності за те, що надала допомогу у приховуванні слідів дорожньо-транспортної пригоди, якщо внаслідок

цієї події у вигляді порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження або смерть потерпілому (ч. 2, 3 ст. 286 КК України). Якщо ж внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту потерпілому було спричинено середньої тяжкості тілесні ушкодження (ч. 1 ст. 286 КК України), то можна надавати допомогу винній особі у приховуванні вчиненого, оскільки чинне законодавство не визнає таку поведінку злочинною у контексті досліджуваного складу злочину. Отже, якщо поведінка особи перешкоджає діяльності правоохоронних органів та здійсненню правосуддя, негативно впливає на виконання ними своїх повноважень, то її допустимість не може залежати від того, який злочин підлягає приховуванню. З огляду на вищевикладене вбачається за доцільне визнати протиправним заздалегідь не обіцяне приховування злочину незалежно від ступеня тяжкості основного злочину.

Відповідно до ч. 4 ст. 12 КК України тяжким є злочин, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином вважається такий, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу розміром понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК України) [5]. Отже, законодавець України, формулюючи диспозицію ст. 396 КК України, використав *пороговий* підхід, оскільки критерієм визначення основного злочину є вид та розмір покарання. Наразі кримінальна відповідальність за вчинення такого приховування пов'язана лише з певною категорією тяжкості попереднього злочину.

Однак у КК Грузії [6] відповідальність встановлюється за заздалегідь не обіцяне приховування тяжких або (і) особливо тяжких злочинів, а також злочинів, передбачених ч. 1 ст. 182 («Привласнення або розтрата»), частинами 1 і 2 ст. 186 («Придбання або збут майна, здобутого завідомо злочинним шляхом»), частинами 1 і 2 ст. 194-1 («Користування, володіння річчю, придбання або збут майна, здобутого шляхом легалізації незаконних доходів»), ч. 1 ст. 202 («Незаконні збирання, передача, розголошення або використання інсайдерської інформації або інформації, що містить комерційну чи банківську таємницю»), частинами 1–3 ст. 221 («Комерційний підкуп»), частинами 1 і 2 ст. 332 («Зловживання службовими повноваженнями»), ч. 1 ст. 339 («Давання хабара»), частинами 1 і 2 статті 339-1 («Торгівля впливом»), частинами 1–3 ст. 365 («Погроза або насильство у зв'язку зі здійсненням судочинства, розслідування або захисту») та ч. 1 ст. 372 («Чинення тиску

на допитувану особу, свідка, потерпілого, експерта або перекладача»).

Відповідно до ч. 3 ст. 12 КК Грузії тяжкими є умисні злочини, за які максимальне покарання не перевищує десяти років позбавлення волі, а також вчинені з необережності злочини, за які у вигляді покарання передбачене позбавлення волі на строк понад п'ять років. Особливо тяжкими є умисні злочини, за які як покарання передбачено позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч. 4 ст. 12 КК Грузії) [6].

Такий підхід як українського, так і грузинського законодавця повністю відповідає рекомендаціям Модельного Кримінального кодексу для держав – учасниць СНД, який у ч. 2 ст. 326 («Неповідомлення про злочин або його приховування») пропонує країнам передбачити кримінальну відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування двох категорій предикатних злочинів – тяжких та особливо тяжких [7]. Цей документ у багатьох питаннях є прообразом для кримінальних законодавств країн СНД і став як причиною, так і результатом схожого регулювання кримінально-правових відносин на всій території пострадянського простору.

У диспозиції ч. 1 ст. 396 КК України не встановлені форми (способи) вчинення заздалегідь не обіцяного приховування. Водночас вони наведені у ч. 6 ст. 27 КК України і виявляються в переховуванні такого: а) злочинця (наприклад, шляхом надання йому житла, транспортних засобів); б) зброя та засобів вчинення злочину (наприклад, зброї, підроблених документів); в) слідів злочину (наприклад, знищення предметів, на яких були відбитки пальців злочинця); г) предметів, здобутих злочинним шляхом (наприклад, грошей, коштовностей) [8].

Варто враховувати, що серед конкретних форм приховування злочину у ч. 6 ст. 27 КК України називається й така, як придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом [3, с. 907]. Відповідно до такого формулювання законодавець окремо розглядає заздалегідь не обіцяне приховування злочину та заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, отриманих злочинним шляхом. У такому разі йдеться про таке діяння особи, яке не перебуває у причинному зв'язку з будь-якою стадією вчинення злочину [9, с. 176]. Згідно з ч. 6 ст. 27 КК України особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених ст. 198 та ч. 1 ст. 396 КК України. Проте законодавець не уточнює, які ж дії підпадають під санкції ст. 198, а які – під санкції ст. 396 КК України.

Однак з огляду на аналіз статей 198 та 396 КК України за такі дії, як заздалегідь не обіцяне переховування злочинця, зброя і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, настає відповідальність

за ст. 396 КК України, а за придбання чи збут предметів, одержаних злочинним шляхом, – за ст. 198 КК України. Проте згідно зі ст. 198 КК України відповідальність настає за заздалегідь не обіцяне придбання чи збут, але не будь-яких предметів, одержаних злочинним шляхом, а лише такого їх різновиду, як майно. З огляду на це у випадках, коли винний приховує злочин шляхом придбання чи збуту не майна, а інших предметів (наприклад, документів), здобутих злочинним шляхом, приховування злочину може бути вчинене і в такій його формі, як їх придбання чи збут, а тому такі дії підлягають кваліфікації не за ст. 198 КК України, а за ст. 396 КК України.

Отже, у ч. 6 ст. 27 КК України передбачені можливі форми вчинення досліджуваного суспільно небезпечного діяння, а ч. 1 ст. 396 КК України, визначаючи ознаки відповідного складу злочину, обмежує їх караність лише тяжкими та особливо тяжкими злочинами. Тому вбачається за доцільне детально конкретизувати у диспозиції злочину, передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України, способи вчинення приховування злочину, оскільки, з одного боку, це надаватиме можливість правозастосовним органам уникати помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації діянь винних осіб, а з іншого – захистить від надмірного звуження або розширення кола діянь, які відповідно до цієї статті визнаються кримінально караними. КК Грузії взагалі не виокремлює форм вчинення заздалегідь не обіцяного приховування злочину.

Слід також зазначити, що не однакоим є й підхід законодавців розглянутих країн і щодо визначення кола осіб, які не підлягають відповідальності за приховування злочину. У ч. 2 ст. 396 КК України закріплене положення, що спирається на конституційний припис (ч. 1 ст. 63 Конституції України), згідно з яким не підлягають відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом (п. 1 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), ст. 3 Сімейного кодексу України (далі – СК України)) [1, с. 527]. Існування зазначеного положення необхідне для вирішення колізії між правовим зобов'язанням не приховувати злочин і моральним зобов'язанням члена сім'ї або близького родича допомагати своїм рідним за будь-яких обставин. Крім цього, під час встановлення кримінальної відповідальності членів сім'ї та близьких родичів за заздалегідь не обіцяне приховування злочину порушується принцип криміналізації суспільно небезпечного діяння, що забезпечує її соціальну адекватність, допустимість з погляду основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми до рівня, характеру суспільної свідомості та стану суспільної думки.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Частина 4 ст. 3 СК України встановлює, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [10].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України близькими родичами та членами сім'ї є чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, онук, онучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [11]. Отже, *родинний імунітет* поширюється не лише на членів сім'ї чи близьких родичів особи, яка вчинила злочин, а й на осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах (тобто не зареєстрованих у встановленому законодавством порядку). Таке визначення близьких родичів і членів сім'ї співзвучне з дефініцією, наведеною у ст. 3 СК України. Така детальна регламентація, зрештою, повинна запобігати випадкам засудження осіб, які фактично належать до членів сім'ї особи, злочин якої вони приховують, але не перебувають у відносинах, юридично закріплених відповідно до чинного законодавства.

Порівняно з нормою, яка міститься у ч. 2 ст. 396 КК України, у КК Грузії значно розширено перелік осіб, які не підлягають відповідальності за приховування злочину. Так, у примітці до ст. 375 КК Грузії зазначено, що кримінальна відповідальність за злочин, передбачений цією статтею, не покладається на таких осіб: а) на осіб за заздальгідь не обіцяне приховування злочинів, вчинених їх близькими родичами; б) на відповідальних осіб установи (притулку), яка надає послуги жертвам торгівлі людьми (трефікінга), яке (приховування) передбачене Законом Грузії «Про боротьбу проти торгівлі людьми (трефікінга)»; в) на членів постійної групи, що розглядає питання про надання статусу жертви торгівлі людьми (трефікінга), створеної при Міжвідомчій координаційній раді, що здійснює заходи щодо припинення торгівлі людьми (трефікінга); г) на членів групи, що визначає статус жертви насильства по відношенню до жінок або (і) насильства в сім'ї, при Міжвідомчій комісії з питань гендерної рівності, насильства по відношенню

до жінок і насильства в сім'ї, передбаченої Законом Грузії «Про припинення насильства по відношенню до жінок або (і) насильства в сім'ї, захист та надання допомоги жертвам насильства в сім'ї»; д) на працівників установи (притулку/кризового центру), яка надає послуги жертвам насильства/потерпілим/передбачуваним жертвам (крім злочинів, вчинених щодо неповнолітніх); е) на співробітників юридичної особи публічного права – Державного фонду захисту та надання допомоги жертвам торгівлі людьми (трефікінга), потерпілим (крім злочинів, вчинених щодо неповнолітніх); ж) на операторів мережі безкоштовної телефонної допомоги, що забезпечує надання консультацій особам [6].

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що законодавчий підхід аналізованих країн до вирішення питання про кримінальну відповідальність за заздальгідь не обіцяне приховування злочину має переважно однаковий характер, що зумовлено спільністю доктрини і законодавчих традицій, які були вироблені у зазначених державах під час їх перебування у складі СРСР, але має і свої характерні особливості. Помітний вплив на формування законодавства про кримінальну відповідальність як України, так і Грузії здійснив також Модельний Кримінальний кодекс для держав – учасниць СНД. Незважаючи на свій рекомендаційний характер, закладені в нього правові ідеї істотно зумовили зміст і форму положень кримінального законодавства багатьох держав пострадянського простору.

Література

1. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. Кримінальне право України: особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., перероб. та доп. Х.: Право, 2010. 608 с.
2. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. Кримінальне право України: особлива частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-е вид., перероб. та доп. Х.: Право, 2015. 680 с.
3. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. та доп. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 2013. 1040 с.
4. Селецький С.І. Кримінальне право України: особлива частина: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 496 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кримінальний кодекс Грузії від 22.07.1999 р. № 2287-вс. Відомості Верховної Ради Грузії. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.
7. Модельний Кримінальний кодекс для держав – учасниць СНД: постанова Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД від 17.02.1996 р. URL: <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/crim.pdf>.
8. Рішення Верховного Суду України. 2007. Вип. 1 (14). С. 111–113. URL: <http://www.scourt.gov.ua/>

clients/vs.nsf/0/8479C294B6B3F802C225735B00482C2B?OpenDocument.

9. Вереша Р.В. Кримінальне право України: загальна частина: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

10. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9/10–13. Ст. 88. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

Анотація

Куцкір Г. М. Кримінальна відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочину в Україні та Грузії: порівняльно-правовий аналіз. – Стаття.

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз норм кримінального законодавства України та Грузії про відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочину. Встановлено їхні спільні риси та відмінності, а також особливості відповідальності. За результатами дослідження надано пропозиції з удосконалення чинного Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, приховування злочину, правосуддя, способи вчинення приховування злочину, тяжкий злочин, особливо тяжкий злочин.

Аннотация

Куцкір Г. М. Уголовная ответственность за заранее не обещанное укрывательство преступления в Украине и Грузии: сравнительно-правовой анализ. – Статья.

В статье осуществлен сравнительно-правовой анализ норм уголовного законодательства Украины и Грузии об ответственности за заранее не обещанное укрывательство преступления. Установлены их общие черты и различия, а также особенности ответственности. По результатам исследования даны предложения по совершенствованию действующего Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, сокрытие преступления, правосудие, способы совершения сокрытия преступления, тяжкое преступление, особо тяжкое преступление.

Summary

Kutskir H. M. Criminal liability for in advance not promised concealment of crime in Ukraine and Georgia: comparative legal analysis. – Article.

The article presents a comparative legal analysis norms of criminal legislation of Ukraine and Georgia about the responsibility for in advance not promised concealment of crime. Installed their similarities and differences, and specifics of the responsibility. According to the results of the study were made the proposals for improving the current Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal liability, concealment of a crime, justice, ways of committing concealment of a crime, felony, especially serious crime.